

DR. BRUNCSÁK ISTVÁN

HITTITKOK A „GYÖNGE ÉRTELEM” FÉNYÉBEN

Durch die Zerstörung irdischer Absoluten, so auch rationalen Absolutheitsansprüche – worin viele Philosophen ein wichtiger Beitrag der Kantischen und der postmodernen Philosophie zur Lösung der Verhältnisbestimmung von Glauben und Wissen sehen – wurde der Raum für den Glauben wieder frei. Aufgabe der Vernunft ist grundsätzlich die Sicherung des Glaubensraumes durch den Aufweis, daß jeder rationaler Absolutheitsanspruch – der als „starkes Denken“ charakterisiert werden kann – nicht berechtigt ist. Innerhalb des so sichergestellten Glaubensraumes besteht dann die Möglichkeit, sich für oder gegen eine Position, Interpretation zu entscheiden. In diesem Spielraum sind neulich – dank der Hermeneutik – philosophische Interpretationen christlicher Glaubenswahrheiten aufgetreten.

Seit der Mitte der 90er Jahre des letzten Jahrhunderts spricht der italienische Philosoph G. Vattimo von seinem nihilistischen Wiederfinden des Christentums. Mit seinem Namen ist die philosophische Strömung „pensiero debole“ (schwaches Denken) verbunden, deren Repräsentanten trotz aller Verschiedenheit das Ende der abendländischen Metaphysik und die Auflösung des Mythos der Objektivität der Erkenntnis verkünden. An einem bestimmten Punkt seines geistigen Werdegangs kommt Vattimo – dank der „schwachen“ Lektüre Heideggers – zur Idee, daß der Leitfaden der abendländischen Seinsgeschichte, die Schwächung der starken Strukturen, nichts anderes als eine „Transkription“ der christlichen Glaubenswahrheit der Menschwerdung Gottes ist.

In diesem Artikel versuchen wir, in kritischer Auseinandersetzung mit der nihilistischen Interpretation der Menschwerdung Jesu durch den italienischen Philosophen, einen anderen Weg (die Wiederaufnahme der Partitipationslehre der traditionellen Seinsmetaphysik oder/und andere Auffassungen des Teilhabegedankens in hermeneutischer Perspektive) als philosophische Transkription christlicher Glaubenswahrheiten (besonders der Inkarnation) vorzuschlagen – wenn man sich des Christentums unbedingt als Transkription einer philosophischen Einstellung bedient.

„Tévedés azt gondolni, hogy a gyöngé értelem színe előtt a hitnek nagyobb meggyőző ereje van; épp ellenkezőleg, az a veszély fenyegeti, hogy mítosszá, illetve babonává torzul”.

(Fides et ratio, nr. 48).

A hit és ész viszonyát feszegető *Fides et ratio* kezdetű pápai enciklika aggodalmat sugalló soraival szemben többek szerint pontosan az elgyöngült értelemnek köszönhetően nyerhet újra teret a hit posztmodern korunkban. A Kant utáni és a posztmodern filozófia pozitív hozadéka a hit és ész viszonyának tekintetében abban

ragadható meg – D. Antiseri szerint¹ –, hogy lehetetlenné vált minden földi abszolútum – így, nemcsak Isten létének, hanem (esetleges) nemlétének is – végső, azaz abszolút és racionális bizonyítása (ezért: „gyöngé értelem”), ami által tér nyílik a hit számára. Az értelem feladata alapvetően a hit terének biztosítása, annak felmutatása által, hogy minden az értelem nevében a kizárólagosság, az általános elismerés igényével fellépő nézet – amelyet „erős gondolkodásnak” nevezhetnénk – jogtalan. Az így biztosított hit terén belül lehetőség nyílik úgy az egyik, mint a másik álláspont, adott esetben Isten léte vagy nemléte melletti *döntésre*. Itt emlékeztet az olasz filozófus a különösen Pascal nevével fémjelzett *fogadás* gondolatára, mely szerint „okosabb” Isten léte, mint nemléte mellett dönteni, mert ebben a helyzetben csak nyerhet a fogadó, ugyanis nincs vesztenivalója.²

Antiseri szerint úgy a gyöngé, mint az erős gondolkodásnak különböző, a hittel összeegyeztethető vagy azzal nem kompatibilis formái vannak³. Ő maga egy, a hittel összhangban álló gyöngé álláspontot szándékozik képviselni, de nem tesz különbséget – ahogyan arra Ruini bíboros válaszában joggal rámutat⁴ – általános értelemben vet hit és annak specifikus megnyilvánulási formái között, ezért az olasz gondolkodó nyomán filozófiailag pusztán az a következtetés vonható le, hogy okosabb hinni, mint nem hinni, arról azonban *végső felvilágosítással* nem szolgálhat a gyenge ész, hogy miben higgyünk. Az ember mindig *valamiben* (valakiben?!) hisz, nem pedig csak úgy általában, ezért érthető a katolikus egyházfő aggodalma, hiszen ezen a ponton nehezen húzható határ hit és babona, ill. mítosz közé. A hit terén belül mozgó gyöngé értelem pusztán értelmezési lehetőségekkel élhet, amely azonban nem léphet fel a kizárólagosság igényével.

¹ Vö. ANTISERI, D., *Credere dopo la filosofia del secolo XX*, Roma 1999; *Teorie della razionalità e ragioni della fede*, Milano, 1994; *Le ragioni del pensiero debole*, 1993.

² Hasonló megfontolások vezetnek L. GIUSSANI népszerű olasz gondolkodót, hogy – Platónra hivatkozva – a megváltás ésszerű hipotéziséről beszéljen. (Vö. *A vallásos érzék*, Bp. 1999, 194). Vö. továbbá: CRESPI, F. *L'esperienza religiosa nell'età postmoderna*, Roma, 1997.

³ Vö. ANTISERI, 37. Ebben a könyvében a szerző sokkal differenciáltabban fogalmaz, mint korábbi írásaiban, amelyekben úgy tűnik, csak a gyöngé gondolkodást tartotta a hittel kompatibilisnek.

⁴ Vö. RUINI, C., *Lettera filosofica con risposta teologico-filosofica*, in: ANTISERI, *Teorie della razionalità...*, 239 k.

Valószínűsíthetően erre az elméleti álláspontra vezethető vissza az a filozófiában viszonylag új jelenség, amely feladva Isten létének racionális firtatását, egykor hittitkoknak minősülő tételek filozófiai interpretálását részesíti előnyben.⁵ Közéjük tartozik a gyenge gondolkodás (*pensiero debole*) irányzatának névadója, a szintén olasz G. Vattimo is⁶, akinek a megtestesülés titkát magyarázó nihilista interpretációját szeretnénk röviden vázolni, vitába szállni vele és esélyeire rámutatni.

*

A Gianni Vattimo nevével fémjelzett „gyöngé gondolkodás” képviselői, különbözőségük ellenére, a nyugati metafizika végét és objektív megismerés mítoszának feloldódását vallják. Az ész megismerőképességének gyöngeségébe vetett meggyőződés, amely igazság-megismerésünknek lényegében csak interpretatív (azaz hermeneutikai) jelleget tulajdonít, „gyenge”, azaz – Vattimo olvasatában – nihilista ontológiát eredményez. A Nietzsche által több mint egy évszázada beharangozott legkellemetlenebb vendégek egyike, a nihilizmus szelleme, amely a nyugati kultúra ajtaján kopogtatott, Vattimot egyáltalán nem ejti rémületbe, sőt pozitívként értékeli⁷ és a kereszténység lényegével hozza összefüggésbe. A múlt század 90-es éveinek közepétől kezdődően beszél az olasz filozófus arról az életében bekövetkezett változásról, amelyet a kereszténység nihilista újrafelfedezése jelent számára⁸. Szellemi útjának egy bizonyos pontján ébred rá Vattimo – Heidegger „gyöngé” olvasatának köszönhetően –, hogy a nyugati „léttörténeten” végighúzódo vezérfonal, az erős struktúrák elgyöngülése, nem más, mint a megtestesülés keresztény üzenetének „átírása”⁹. Ezt a felismerést, amely Vattimo számára valódi megtérés-élmény, saját bevallása szerint nem utolsó sorban René Girard, az erőszak és a szent közötti

⁵ Vö. BRUNCSÁK I., *A halott Isten öröksége*, in: Kellék 21 (2002), 7–18.

⁶ Az olasz filozófiai irányzat névadó kötete: VATTIMO, G.–ROVATTI, P. A. (közreadók), *Il pensiero debole*, Milano, 1983.

⁷ Vattimo Nietzsche-értelmezését több könyvében kifejtette. Vö. többek között: *Le avventure della differenza*, Milano, 1988, *Dialogo con Nietzsche*, s. I. 2001

⁸ Vö. *Oltre l'interpretazione*, Bari, 1994, 53–71; *Credere di credere. È possibile essere cristiani nonostante la Chiesa?*, Milano, 1998; SEQUERI, P. és RUGGERI, R. közreműködésével, *Interrogazioni sul cristianesimo. Cosa possiamo ancora attenderci dal Vangelo?* Roma, 2000; *Dopo la cristianità. Per un cristianesimo non religioso*, 2002.

⁹ VATTIMO, *Credere di credere*, 27.

összefüggéseket tárgyaló írásainak köszönheti. Girard nézete szerint¹⁰ a nem kinyilatkoztatott vallásokban, amelyek a szent áldozatkész látásmódján alapulnak, a súlyos konfliktushelyzet elkerülésének gyógymódja abban áll, hogy a közösség minden dühét egy bűnbakra összpontosítja és így megakadályozza, hogy az erőszak az egész közösséget tönkretegyje. A bűnbak az erőszak csökkentésére szolgál és ezáltal szakrális jelleget kap. Jézus Krisztus ezt az erőszak és szakralitás között fennálló elfogadhatatlan összekapcsolódást jött feloldani azzal, hogy kinyilatkoztatja: az Isten szeretet, és ezért az erőszak, mint szakrális áldozat, nem elfogadható. Ezen radikális tanítása miatt és nem szeplőtelen áldozat volta miatt kellett erőszakos halált szenvednie. Girard alapgondolatának továbbvezetéseként jut el Vattimo saját központi téziséhez, amely szerint *a szekularizáció a kereszténység igazi sorsa*. Isten megtestesülésének, azaz az erőszak-ként felfogott szent feloldásának gondolatát összekapcsolja Vattimo a szekularizálással, amely – nézete szerint – a kereszténység legbenső lényege. A megtestesülést, az abszolút Isten emberré levését, önküresítését (*kenosis*), „gyöngévé” és „e-világivá” válását („szekularizációját”) úgy értelmezi Vattimo, hogy valóban a gyöngé gondolkodás átírásává lesz. Girard gondolatai a szekularizáció, a modern nyugati történelem olyan látásmódja előtt nyitották meg Vattimo számára az utat, amely szerint a modernitás története nem más, mint gyöngülés, az „erős” struktúrák – a filozófiában a lét (a metafizika) – fokozatos feloldódásának története. Ebben a perspektívában a posztmodern kor nem erőszakos és nem abszolút Istenének ugyanarra a gyengítésre van küldetése, amelyről a Heidegger által inspirált filozófia beszél. A szekularizáció ezért a kereszténység legbenső lényege, amely pozitívan kapcsolódik Jézus Krisztus üzenetéhez¹¹.

A modern filozófiai hermeneutika Európában nem pusztán annak köszönhetően alakult ki, mert itt egy Szent Könyvre épülő vallás volt meghatározó, amely az interpretációra irányította a figyelmet, hanem azért is – Vattimo szerint főképp azért –, mert ez a vallás Isten megtestesülésének a gondolatán alapszik. Az inkarnációt az Újszövetség *kenosisként*, Isten önküresítéseként, leereszkedéseként – Vattimo

¹⁰ Vö. GIRARD, R. *La violenza e il sacro*, Milano, 1980; uő., *Delle cose nascoste sin dalla fondazione del mondo*, Milano, 1983; uő., *Il capro espiatorio*, Milano, 1987.

¹¹ Vö. VATTIMO, *Credere di credere*, 32 k.

fordításában gyengévé válásként (*indebolimento*) – értelmezi¹². A *kenosis* és a nihilizmus (a gyenge ontológia, ill. egyáltalán a gyenge gondolkodás) között túlságosan nagy a hasonlóság – mondja az olasz gondolkodó –, hogy véletlen egybeesésről vagy pusztá gondolat-társításról beszélhetnénk¹³.

Vattimo a továbbiakban kifejti, hogy a gyöngé gondolkodás – mivel az objektív igazságok abszolút biztosításának a lehetetlenségét vallja – mozgási teret nyit a szeretet előtt, sőt egyenesen sürgeti ezt¹⁴. A gyenge ontológia ezért egy nem erőszakra épülő etika alapjait (*etica della non violenza*) fekteti le, amelynek a szeretet a mozgató rugója. A szeretetben ragadható meg a kereszténység lényege is, ezért az az irány, amely felé napjainkban tartunk, és amely a gyöngé gondolkodás alapjául is szolgál, Vattimo meggyőződése szerint, mélységesen keresztény. A szeretet elve a találkozási pont a nihilista módon értelmezett hermeneutika és a nyugati társadalom vallási hagyománya között.

Egy ily módon újra felfedezett keresztényég – Vattimo vallomása szerint – az a kereszténység, ahogyan az számára (és kortársai számára) a metafizika utáni korban megjelenik. Nem a kereszténység visszavonhatatlan és végérvényes látásmódjáról van tehát szó, mivel minden értelmezés, interpretáció – a hermeneutika elvei szerint – korlátolt, korhoz, időhöz kötött. Vattimo ezért az egész keresztény kinyilatkoztatást nem minden kor számára kötelező, végérvényesen lezárt, hanem egy mindig tovább történő eseményként fogja fel, amely szüntelenül új értelmezési horizontokat nyit. Ebből az okból kifolyólag saját álláspontját sem – mely szerint a szekularizáció az üdvtörténet tulajdonképpeni értelme – metafizikai kijelentésként kell értelmezni. A léttörténet gyengülésként való értelmezését és kapcsolatát a keresztény kinyilatkoztatással Vattimo „csak” a jelenlegi történelmi helyzetéből szemlélve véli ésszerűleg a legtarthatóbbnak¹⁵.

*

Kétségtelenül eredeti elgondolás a hermeneutika és a nyugati vallási tradíciójának összetartozását a vallási üzenet filozófiai szekularizálásaként bemutatni, de kérdéses, hogy Vattimo ezzel valóban a

¹² VATTIMO, *Oltre l'interpretazione*, 60.

¹³ VATTIMO, *Oltre l'interpretazione*, 65.

¹⁴ VATTIMO, *Interrogazioni sul cristianesimo*, 111; uő., *Oltre l'interpretazione*, 64.

¹⁵ VATTIMO, *Credere di credere*, 67 k.

kereszténység lényegét ragadja-e meg¹⁶, és nem sokkal inkább ezen vallás történelmi megjelenési formáját használja-e fel arra, hogy saját filozófiai álláspontjának vallásos színezetet adjon, és ezzel az általa képviselt „pensiero debole” irányzat igazolására további bizonyítékkal szolgáljon. Mivel a hermeneutika – ahogy az olasz filozófus saját, gyenge álláspontjával összhangban, megjegyzi – téziseivel végső soron nem annyira bizonyítékokra, hanem az ízlésre alapozva hozakodik elő,¹⁷ alig érdemes vitába szállni vele. Mégis szeretnénk néhány kritikai észrevételt tenni.

Figyelemre méltóak azok a passzusok, amelyekben Vattimo megpróbálja – a „metafizikai” értelemben fölfogott hit követőivel ellentétben – megmagyarázni, hogy hogyan értelmezi nem „realista” értelemben a Miatyánk szavait és egyáltalán a keresztény üzenetet¹⁸. A szeretetüzenet keresztény hirdetése – jegyzi meg Vattimo egyik cikkében – nem Jézus megtestesülésének történelmi tényére megy vissza, ill. a „történelmi” kifejezést nem annyira úgy kell érteni, mintha egy „valóságos” tényről lenne szó, mert csak annyiban beszélhetünk „történelmi” vonatkozásról, amennyiben ez az esemény saját egzisztenciánkra nézve hatástörténeti szempontból konstitutív¹⁹.

Ha a létet nem metafizikai, „reális” kategóriákban, hanem történés-ként, eseményként (*Ereignis*) gondoljuk el, nehezen magyarázható, hogyan és miért imádkozza Vattimo a Miatyánkot vagy a számára annyira kedves Zsoltárokat. (Megoldásként, kibúvóként) Vattimo úgy gondolja, hogy pontosan ez a nem teljesen racionalizálható momentum nyitja meg újra és újra a további szekularizáció lehetőségét. A metafizikai értelemben fölfogott értelem feloldódása azt a jelenti, hogy az ember életében a „mítosz” egy bizonyos fokig mindig meg fog maradni, amit nem föltétlenül kell racionális

¹⁶ Vö. ezzel kapcsolatban GILBERT, P. *Nihilisme et christianisme chez quelques philosophes italiens contemporains: E. Severino, S. Natoli et G. Vattimo*, in: NRT 121 (1999), 254–273; DOTOLO, C., *La teologia fondamentale davanti alle sfide del «pensiero debole» di G. Vattimo*, Roma, 1999.

¹⁷ Vö. VATTIMO, *Vocazione e responsabilità del filosofo*, Genova, 2000.

¹⁸ VATTIMO, *Credere di credere*, 78 k., 95 k.

¹⁹ Vö. VATTIMO, *Cristianesimo contro metafisica*, in: MicroMega Nr. 2/2000, 132–139 (különösen 139. o.).

fogalmakra lefordítani, mivel végsősoron magát az értelmet is szekularizálni kell²⁰.

Összefoglalva és a mondottakra visszapillantva szeretnék rámutatni, hogy Vattimo meggyőződése szerint a gyöngé gondolkodás, a hermeneutika és a vallás között alapjában jó baráti viszony van, mivel ez a filozófiai álláspont, egy állítás és a vallási tapasztalat egy objektummal való, verifikálható egybeeséseként értelmezett igazságfogalomra irányuló kritikájával kihúzza a talajt a racionalista, empirista, idealista és marxista elutasító álláspontok alól²¹. Bár pozitíve *végsősoron* sem az egyik vagy másik vallási látásmód malmára nem hajtja a vizet, éppen a mindenfajta kizárólagosság igényének feloldásával teszi szabaddá az utat a vallások és mítoszok feltámadása előtt. A hermeneutika egy olyan negatív filozófia, amely lehetővé tesz egyfajta „pozitív” diskurzust a vallás, a mítosz, a költészet tartalmairól²².

Azzal, hogy a vallási, mitikus és költői beszédet „erős” igényeitől „megszabadította”, úgy véli Vattimo, hogy a gyöngé gondolkodást nem a hit, hanem a vallás szolgálatába állította. A hitbéli „ugrás” szükségességét kifejezetten elutasítja olyan „hitigazságok” értelmezésének esetében is, mint a bűn, a megváltás, a feltámadás, stb., mert ezek nélkül is megmagyarázhatóak, szekularizálhatóak. Ha szó szerint, azaz „realista” („erős”) értelemben értelmezzük a Szentírás szavait ezeknél a „hitigazságoknál” sokkal problematikusabbnak tűnik Jézus néhány olyan kijelentése, mint például: „ha a jobb kezed megbotránkozott téged, vágd le azt és dobd el magadtól; mert jobb neked, hogy elveszzen egy a testrészeid közül, mint hogy az egész tested a gyehennára jusson” (Mt 5, 30)²³. Az ily módon értelmezett filozófia tette lehetővé Vattimo számára, hogy Isten megtestesülését is filozófiai témaként tárgyalja.

²⁰ Vö. VATTIMO, *Credere di credere*, 97. A nihilizmus lényege F. De AGOSTINI olasz filozófusnál szerint is pontosan ebben ragadható meg: „Il nichilismo non è tanto l'esperienza della morte di Dio e del senso, ma piuttosto l'esperienza dell'inconcettuale che entra nel concetto, dell'extralinguistico che entra nel linguaggio, del limite della rappresentazione che viene rappresentato, del Creatore che diventa creato (detto, pensato, descritto), del nulla che viene detto, dunque reso oggetto di una predicazione ontologica (*Logica del nichilismo*, Roma-Bari, 2000.).

²¹ VATTIMO, *Oltre l'interpretazione*, 56.

²² VATTIMO, *Oltre l'interpretazione*, 57 k.

²³ VATTIMO, *Credere di credere*, 87 kk.

A gyöngé gondolkodás és a hermeneutika ereje kétségkívül abban rejlik, hogy *végsősoron* nem megcáfolható²⁴, ami persze nem jelenti azt, hogy minden magyarázat egyformán lehetséges²⁵. Ezen filozófia-értelmezés szerint egy-egy álláspont „abszolút cáfolata” nem lehetséges (ill. „erőszakos” cselekménynek minősülne), csak egymás iránti tiszteletben gyökerező baráti párbeszéd jöhet szóba. Ilyen szeretetteljes légkörben szeretnénk most néhány további megjegyzést tenni.

*

A megtestesülés titkának „realista”, azaz „erős” értelmezésének esetében (azaz, ha az inkarnációt történelmi tényként fogjuk fel, és nem pusztán *hatástörténeti* szempontból közeledünk hozzá) a kereszténység egészen más perspektívában tűnik fel előttünk. Ha Jézus Krisztusban valóban Isten lett emberré, a megtestesülés következménye nemcsak Isten „szekularizációja” (evilágivá válása), hanem az ember és az egész teremtés (a teremtett világ) megszentelése, felemelkedése, „megerősödése” is. Ez a „hatás” azonban az inkarnáció hermeneutikai perspektívában történő magyarázatának esetében sem hagyható figyelmen kívül. Ezért joggal mutat rá a megtestesülés titkának erre az aspektusára egy másik olasz gondolkodó, S. Natoli²⁶, aki szintén szívesen választ keresztény hittitkokat filozófiai elmékedése tárgyául. Vattimo csak a parabola egyik szárát, a fönről lefelé irányulót, tartja szem előtt. Isten emberré levése megszentelte az egész teremtett világot, fölemelte a bukott emberi természetet, és Jézus megváltó tettével újra helyreállította a parabola másik, alulról fölfelé irányuló vonalát²⁷, ami által lehetővé vált az ember számára, hogy Istenhez emelkedjen. A megtestesülés ezen aspektusát is lehet szekularizálni, ha valaki Jézus megtestesülésének fölfelé irányuló vonalát az ember és a mindenség istenné válásaként értelmezi. Hasonló interpretáció nyomai, latens módon, végighúzódnak a modernkori nyugati filozófiai gondolkodás történetén Cusanustól kezdve, Giordano Brunon, Spinozán és Goethén át egész Nietzscheig. Natoli perspektívájában ez a látásmód

²⁴ Vö. BERTI, E. *La prospettiva metafisica tra analitici ed ermeneutici*, in: *Annuario di filosofia* 2000, Milano, 2000, 45–62.

²⁵ Vö. KRÉMER S., *Minden interpretáció lehetséges?* in: *Kellék* 18–19–20 (2001), 141–148.

²⁶ Vö. NATOLI, N., *I nuovi pagani*, Milano, 1995, 45 kk.

²⁷ Vö. a Filippi levél gyönyörű szép krisztológiai himnuszát: 2, 5–11.

bár nem vezet nihilizmushoz, mégis egyfajta poszt-keresztény pogányságba torkollik²⁸.

Miért kellene azonban a megtestesülésnek ezt az aspektusát is szekularizálni? Ha pedig ezt tesszük – mert hittitkok csak így válhatnak filozófiai elmélkedés tárgyává –, jogos a kérdés: nem képzelhetőek-e el alternatívák, mint például a hagyományos lét-metafizika participatio-tana vagy/és más részesedés-elképzelések, amelyek a megtestesülés titkának jobb filozófiai „átírásai”? Platóntól kezdődően a patrisztikán és a középkori skolasztikán át egészen az újkorig húzódik az a vonal,²⁹ amely megerősíthetné ezt a feltételezést. A nyugati filozófia hajnalától kezdődően a részesedés (participatio), mindmáig talán nem kellően tisztázott, széleskörű fogalmát, elsősorban a „lényeg szerinti lét” és a „részesedés általi lét” megkülönböztetéssel élve a Teremtő és a teremtett valóság közötti különbség megragadására alkalmaztak, amelynek azonban nemcsak protológiai (teremtéstani),³⁰ hanem krisztológia vonatkozásai is vannak. A legősibb keresztény hitvallások egyike így hangzott: *Deus homo factus est ut homo fieret Deus* (Isten emberré lett, hogy az

²⁸ Vö. NATOLI, S., *I nuovi pagani*, Milano, 1995, 46. uő., *Dio e il divino. Confronto con il cristianesimo*, Brescia, 1999.

²⁹ Vö. WEIER, W., *Sinn und Teilhabe. Das Grundthema der abendländischen Geistesentwicklung*, Salzburg, 1970. Kifejezetten Aquinói Szent Tamásra vonatkozóan vö. FABRO, C., *La nozione metafisica di partecipazione secondo S. Tommaso D'Aquino*, Milano, 1939.

³⁰ Különösen érvényes ez Aquinói Szent Tamásra, aki a platóni „participatio” fogalmát átértelmezetten felhasználja (S. Th. I q. 44 a I) a teremtés fogalmának tisztázására. Jäger P. röviden így foglalja össze a szenttamási gondolatot: „Isten, mint a lét egyetlen oka a teljes teremtményi létet adja. Ez nemcsak a dolog megelőző nemlétét, hanem mindennemű anyag hiányát is jelenti. A semmiből való létesítés pedig a teremtés. A teremtmény és a teremtő között ezen aktus által a részesedés (participatio) viszonya jön létre, amely semmi esetre sem jelenti azt, hogy a teremtmény Isten része, hanem azt jelenti, hogy létét Istentől kapja. Véges, korlátozott módon valósul meg benne a tökéletesség, amelynek Isten abszolút fokban a birtokosa, és a teremtmény létrehozásával semminemű immanens változást nem szenved” (Jäger P., *Filozófiatörténet*, Szeged 1991, 90). A Campodonico, a szenttamási tanok avatott ismerője, az *Integritas, Metafisica ed etica in San Tommaso* (Firenze 1996) c. könyvében a „participatio” fogalmának szentelt fejezetnek az „Il valore del creato” (A teremtett világ értéke) címet adja, kiemelve a fennebb általunk is hangsúlyozni kívánt gondolatot, mely szerint nemcsak a megtestesüléssel, hanem már a teremtéssel kezdődően beszélünk kell, a teremtett világ „megszenteléséről” és nem pusztán Isten „önkiüresítéséről”.

ember Istenné legyen).³¹ Isten a Megtestesülés által *részese* lett az emberi természetnek, lehetővé téve, hogy az ember az Isteni természet *részesevé* váljon. A kereszténység ezen kulcsfontosságú tételében döntő szerepe van a részesedés gondolatának, ugyanis – ahogy F. Varillon többször is kifejezetten hangsúlyozza – „Ami Isten természete révén, mi részesedés útján válunk azzá.”³²

A hagyományos létmetafizika „elhalálozásának” következtében a részesedés fogalma sem áll ma az érdeklődés középpontjában. Igaz lehet sokak megállapítása, mely szerint e filozófiai iskola „meghalt” – (vagy talán, Nietzsche nyomán, találóbbr lenne azt mondani: megöltük?), de – ha már valaki a kereszténységet egy filozófiai álláspont „átírásaként” igénybe veszi – nem lenne szabad figyelmen kívül hagynia, vagy alábecsülnie, a kereszténység másik nagy hittitkát, Jézus halálát és feltámadását. Vattimo ezt teszi, mert Jézus élete ezen eseményének keresztény értelme nem egészen illik az ő „átiratába”. A hagyományos létmetafizika jelenlegi gyengélkedésének, halálának és feltámadásának (P. Wust egyik könyvének címével élve *A metafizika feltámadásának*) megtalálhatnánk interpretatív megfelelőjét a kereszténység ezen hittitkában, amelynek Vattimo nem tulajdonít különösebb jelentőséget (mivel – véleménye szerint – a megtestesülés a keresztény kinyilatkoztatás egyetlen nagy paradoxonja és botrányköve³³), mint Isten győzelmének a jelét a gyöngeség fölött. A metafizika feltámadására, újraeledésére várva feltehetően érdekes és érdemes lenne a *participatio*- és különféle részesedéstanonok hermeneutikai perspektívában történő újrafogalmazásán elgondolkodni. Vattimo nem zárja ki (hermeneutikusként nem is teheti) annak a lehetőségét, hogy a jövőben a kereszténység más (plauzibilisebb!) filozófiai „átírása” fogalmazódik meg. A fentiekben, a sejtés erejéig fölvetett gondolat, talán *egy* járható útnak bizonyulhat e tekintetben.

Befejezésül L. Ferry egyik élesszemű meglátására szeretnék utalni. Korunk társadalmát, nagyon találóan és nehezen kétségbe vonható argumentumokra támaszkodva, két tendencia – az isteni szekularizációja és az emberi megistenítése – találkozása eredményeként

³¹ Vö. VARILLON, F., *A hit öröme az élet öröme*, Bp. 1998, 15.

³² Vö. VARILLON, 22, 138. A szerző a keresztény hagyományra támaszkodva ezt a folyamatot „divinizációnak”, vagy „dcifikációnak” nevezi (a fogalmak bővebb kifejtése főleg a 18 kk. oldalakon).

³³ Vö. VATTIMO, *Credere di credere*, 50.

jellemzi³⁴. Bár igaz, hogy a keresztény üzenet napjainkra nagyrészt szekularizálódott (Vattimo), és ezért a poszt-keresztény pogányság megjelenési formájaként tekinthető (Natoli), de éppen ez a történelmi helyzet nyújt jó lehetőséget az alapvető keresztény üzenet – Isten megtestesülésének és az ember Istenné válásának (divinizációjának) – nem szekularizált értelmének bemutatására, a ma emberének érzésvilágához való közelhozására. Ez ma nemcsak a teológia keretein belül, hanem – a hermeneutika adta lehetőségeknek köszön-hetően – a filozófia eszközeinek segítségével is lehetséges. A „gyöngé gondolkodás” nyújtotta, mindmáig jobbra kihasználatlan, eséllyel élve – adott esetben a fennebb említett hagyományos létmetafizika *participatio*-tanának hermeneutikai perspektívában történő „átírásával” – lehetőség nyílt a keresztény hittitkoknak az ember életére gyakorolt (az olasz filozófus szókészletével élve) hatástörténeti, ha nem is „történelmi” vonatkozásainak figyelembevételével (amelyről azonban a teológia nem mondhat le) korunk nihilista magyarázataira alternatívát nyújtani. A gyöngévé lett értelem így jó szolgálatot tehet nemcsak a kutató ember igazságkeresésének, hanem a keresztény örömhír terjedésének is.

³⁴ FERRY, L., *Al posto di Dio. Il bisogno del sacro nel sentire contemporaneo*, Piacenza, 1997.

